

Tyskerpiger

Af Anette Warring

Den succesfulde TV-serie »Matador« påstås som bekendt at have Roskilde som forlæg. »Matador« har sine tyskerpiger, ligesom Roskilde havde det under besættelsen. Familien Varnæs's barnepige, frk. Hollenberg er som type beskrevet som en ubegavet, enfoldig, doven, lidt vulgær og ikke særlig attraktiv pige af god, småborgerlig familie uden særlige politiske principper¹⁾.

Hendes konversationsevne indskrænker sig til et »ja, ja«, »nej, nej« og »arv min arm«. Hun bliver ustandselig forlovet om og om igen, har altid kærestesorg men drømmer permanent om at finde en kæreste, der holder ved. Da alt andet er glippet, falder hun for Siegmund, den tyske soldat der står vagt ved herskabets havemur. Det koster hende pladsen i Varnæs's hjem, og ved afrejsen er hun endog så fræk at stjæle 2 lagener. Varnæs's replik hertil er: »Nå, det er vel til at sprede ud over feltmadrassen.« Det var nemlig betegnelsen for sådanne kvinder. Frk. Hollenbergs første kæreste var iøvrigt en dansk soldat fra garnisonen i Roskilde, og efter krigen ses hun med en engelsk soldat. Under retsopgøret hytter frk. Hollenberg sig, byen når ikke at blive opmærksom på hendes affære med tyskeren.

Vi præsenteres også ganske kort for en anden type tyskerpige, den prostituerede.²⁾ På Jernbanerestauranten har tjener Boldt lejet et værelse ud til en tysk soldat og en kvinde, man må formode er prostitueret. Vi ser dem forlade restauranten, mens kvinden retter på sit tøj. De tyskerpiger »Matador« viser, er et godt udtryk for efterkrigstidens udbredte billede af disse kvinder. De var ubegavede, lette på tråden eller halvprostituerede. Artiklen her vil vise, at dette stærkt forenklede billede ikke holder.

Ikke alle tyskerpiger slap så let gennem befrielsesdagens oppiskede stemning som frk. Hollenberg. Mange af de såkaldte »feltmadrasser« blev udsat for overfald og afstraffelser. Kvinderne fik klippet håret, tøjet hevet af og ofte påmalet hagekors på ryg, balder og bryst. Det var også almindeligt efter klipningen at genne pigen gennem byen, hvor den ophidsede folkemængde gav deres mishag tilkende ved at råbe, spytte og flå. Der var tale om en massebetonet lynchjustits. Afstraffelsen kunne imidlertid også foregå mere afsides og have mere privat karakter. Hvor mange tyskerpiger, der i befrielsesdagene blev afstraffet, lader sig ikke præcist bestemme. Men hver by havde sine episoder – også Roskilde.

Af de ca. 40.000, der landet over interneredes i maj og juni måned, var en del tyskerpiger.³⁾ Nogle interneredes på foranledning af de arrestationslister, der var udgået fra det register, Centralkartoteket, som modstandsbevægelsen havde opbygget under besættelsen, andre på spontane anmeldelser. Interneringerne var begrundet i enten beskyttelseshensyn eller i ønsket om at foretage afhøringer for at finde ud af, om kvinderne havde andet på samvittigheden. Det gjorde sig også gældende for Roskilde.

Nogle tyskerpiger blev både klippet og interneret, andre »kun« klippet, andre »kun« interneret og andre igen slap helt ligesom Matadors frk. Hollenberg. Sådan var det også i Roskilde. Tyskerpigerne har ikke haft nogen plads i efterkrigstidens friserede historiebillede af besættelsen. Emnet har stort set været fortrængt fra såvel den almindelige offentlighed som den historiske forskning. Tyskerpigernes historie er således et tydeligt eksempel på en spændingsfyldt og ubearbejdet arv fra besættelsesårene.

Kulturinstitut vil ikke forveksles med højreorienteret dæk-organisation

-Bestillingen, da en stærkt højreorienteret organisation, som anklages for nazistiske sympatier, fik lokaler i Roskildes Kulturhus onsdag aften, var en fejl, oplyser lederen Al Damlund.

Som bekendt blev de smidt ud, da personalet på Kulturhuset nægtede at arbejde, så alle arrangementer stoppede. Ved mødet, som kun havde samlet 20 deltagere, blev der, ifølge ledelsen for Kulturhuset, fremsat stærkt nedsettende og racistiske udtalelser, bla. imod jøderne - helt i de »gamle kammeraters ånd«, som for 50 år siden.

»Vi havde modtaget en bestilling fra en mand i Århus, som lovede at en lokal forenings-formand senere ville bekrefte bestillingen. Imidlertid skete det ikke, og vi begik en fejl ved ikke allerede på forhånd at aflyse bestillingen, når denne betingelse ikke var opfyldt.

Forvekslet som dæk-organisation
Lokalerne var bestilt til en organisation, der kalder sig »Den danske forening«, hvilket i skyndingen blev

slags virksomhed, siger Pia Rasmussen.

Feltmadrasser i sving
Samtidig med det nazistiske møde i Kulturhuset, blev løbesedler spredt rundt om i Roskilde. Indholdet var vendt imod indvandrere, selv om organisationen hævder ikke at være nazistisk. Man bruger typiske udtryk som »befolkningstryk«, i samme stil som det gode, gamle udtryk med »Lebensraum«, osv.

Løbesedlerne blev uddelt af ældre koner, som i ly af mørket spredte deres budskab, gennem brevsprækkerne i Roskilde. Deres aldersklasse passer til, at de var unge netop, da den tyske besættelsesmagt var i Danmark og stod på højden af sin militære magt, hvilket også virkede tiltrækkende på nogle danskere. tk

PHILIPS
Philips køleskab
146 liter køl med indbygget
og 40 liter 4 opvarmning
pr. årgang. Mål: 127 x 50 x 170
Afgifts-
fri pris: 259

Under overskriften »Feltmadrasser i sving« kommenterede Roskildenserne februar 1989 nogle af »Den danske Forenings« aktiviteter i byen. Artiklen viser – uanset hvad man ellers måtte mene om »Den danske Forening« – at tyskerpigerne stadig er en del af den folkelige erindring om besættelsen.

Men er det da også særlig interessant? Skulle vi ikke hellere lade denne del af vor fælles fortid og sårene forblive urørte? Der er mange grunde til at hive historien om tyskerpigerne frem i lyset. For det første eksisterer der en stor ubearbejdet folkelig erindring. De fleste af besættelsestidens unge og voksne har enten været i familie med en tyskerpige eller kendt en fra skolen, gaden eller byen. Mange har overværet eller deltaget i afstraffelser af de dengang så forhadte kvinder. For det andet kan spørgsmålet om, hvorfor tyskerpigerne blev så forhadte give os større indsigt i vigtige socialpsykologiske og samfundsmæssige mekanismer under besættelsen. Historien om tyskerpigerne handler således også om folkestemningen i befrielsesdagene, om en farlig sammenblanding af nationalisme og kønsmoral, om kvinders stilling, om syndebuksfunktion og om hvilke kræfter, der ligger i et samfund, som lige har overvundet en nazistisk besættelse.

Afdækningen af tyskerpigernes historie og deres rolle i besættelsens politiske, sociale og ideologiske brydninger er lige påbegyndt. Derfor er der stadig en masse ubesvarede spørgsmål – også hvad angår Roskildes tyskerpiger. Men vi er så heldige, at vi i denne artikel kan møde en tidligere tyskerpige fra Roskilde – her kaldet Hanne – samt en af Roskildes dengang aktive modstandsmænd, der var med til at afstraffe tyskerpiger – her kaldet Jørgen. Vi kan få deres egne beretninger⁴⁾.

Hvem var tyskerpigerne?

Hvem var tyskerpigerne, hvor mange var de, og hvad var deres motiver til at indgå forbindelse med en tysk soldat? Det er umuligt at finde ud af, hvor stor en gruppe tyskerpigerne udgjorde. Men der blev i krigsårene født mellem 5000 og 6000 børn med tyske fædre, og da ikke alle soldater vedkendte sig faderskabet, og da ikke alle fik børn med deres tyske kæreste, må tyskerpigerne regnes i titusinder⁵⁾. Om antallet i Roskilde siger Jørgen: »Der var 200-250 vil jeg tro. Jeg har aldrig hørt et tal – så det må blive et slag på tasken.« Der var altså tale om et udbredt fænomen.

Hanne var midt i 20'erne, da hun mødte sin tyske kæreste. Hendes far havde en lille selvstændig forretning, der i 30'ernes krise måtte bukke under, hvorfor hun måtte forlade gymnasiet og arbejde i en forretning. Om sit møde med sin tyske kæreste fortæller hun: »I Roskilde var der vist en mængde tyske soldater. Såvidt jeg husker, var de indkvarterede på kaserne og et par skoler. Der kom mange tyskere i forretningen, og vi havde den aftale med hinanden, at vi tog en højere pris for varerne af tyskere end af danskere. I de fleste tilfælde betalte de uden vrøvl, og så morede vi os over dem, når de var gået. Var der en enkelt, som gjorde vrøvl, kunne vi

altid klare os med et »nicht verstehen.« Trods det at der var mange tyske soldater i byen, er jeg kun en gang blevet tiltalt, da jeg en aften var på vej hjem fra arbejde (jeg havde værelse i byen), og der skete ikke andet end, at jeg sagde : »Skrub af!« og løb væk.« Hanne fortæller om, hvordan hun en sommeraften i Byparken i 1942 blev generet af to tyske soldater, men blev hjulpet af en tredje tysk soldat. »Han talte udmærket dansk næsten uden accent. Han bad om lov til at sætte sig, og vi snakkede om alt muligt en halv times tid. Nu vil jeg ikke påstå noget romantisk sludder om »kærlighed ved første blik«, men jeg syntes om ham, og vi aftalte at mødes næste gang, jeg havde fri. Sådan begyndte det og endte ca. 3 år senere en månedstid før kapitulationen, da han blev meldt savnet i ...

Fra den dag var vi sammen så ofte, det kunne lade sig gøre. Han havde lejet et værelse i byen, hvor vi kunne mødes, og han var altid i civilt tøj, når vi var sammen, selv om det var strengt forbudt. Han kom heller aldrig i forretningen, hvor jeg var ansat, og jeg er aldrig blevet præsenteret for nogen af hans kammerater. Efterhånden var vi blevet klar over, at det ikke for nogen af os var en sommerflirt. Vi ville gerne, som man siger, »leve livet sammen«, og vi snakkede meget om, hvordan vi ville leve efter krigen. Hen på efteråret blev vi klar over, at jeg var blevet gravid, og NN begyndte at undersøge, hvordan vi kunne gifte os.« NN bliver imidlertid stationeret i Tyskland, hvortil Hanne rejser i begyndelsen af 1943 og begynder at arbejde. »Vi ventede stadig på tilladelse til at blive gift. NN rykkede flere gange gennem sine foresatte om svar, men da svaret endelig kom, var det afslag. Begrundelsen var, at jeg var en ikke arisk type. Jeg har mange gange senere ærgret mig over, at jeg i arrigskab rev papiret i stykker. Det kunne da have været meget sjovt at have papir på ikke at være arisk.« Sommeren 1943 fødte hun sin søn, og NN blev sendt til fronten i Sydeuropa. »Imidlertid skrev mine forældre, at jeg skulle komme hjem med min søn. Det var meget, meget kærligt og tolerant af mine forældre. Dengang i 40'erne var det en skandale at få et barn udenfor ægteskab og når faderen så var tysker, var det dobbelt galt.« Hanne rejste nu med et ganske lille spædbarn igennem det krigshærgede Tyskland og hjem. »Hvordan det kunne lade sig gøre med et spædbarn og to kufferter, forstår jeg ikke i dag. Men vi kom hjem, og den 4. maj var min eneste tanke: krigen er forbi. NN kommer hjem. Dengang vidste jeg ikke, at han havde været savnet i over 2 måneder. Jeg blev hverken omkring befrielsen eller senere på nogen måde forulempet, måske havde man glemt mig. Senere blev jeg opfordret til at træde ind i Danske Kvinders Beredskab. Jeg var med i bevægelsen i flere år. Jeg har aldrig lagt skjul på, at min søns far var

tysker, hverken over for min søn eller andre, og det har aldrig voldt mig de store problemer, måske fordi jeg ikke løb fra det?»

Hanne hørte til den gruppe af kvinder, der ikke havde politiske eller økonomiske motiver til deres forhold til en tysk soldat. Hun blev alvorligt forelsket.

Men hvad erindrer Jørgen om tyskerpigerne i Roskilde? »Umiddelbart tror jeg, jeg skal dele dem i et par grupper. Den ene, det var de professionelle. Det var dem, man forstår som 100% prostituerede. Vi vidste, at der var et sted på et par af byens værtshuse, på et af byens billardsaloner, der husker jeg, vi havde en flot mørkhåret pige, som betjente både danske og tyske kunder. Det generede hende ikke. Det var penge, der talte. Men dem havde man ikke ret mange af. Det følte i hver tilfælde ikke sådan i Roskilde. Det var noget man mere foretog i den store by, i København. Det var mere domineret af de halvprofessionelle. Det skal forstås sådan, at det var dem, der syntes, det var morsomt at komme ud og få en glad aften. Og så den sidste gruppe, det var de absolutte amatører, som af følelsesmæssige grunde faldt for en eller anden måske pga. uniformen, eller det var måske af ensomhedsgrunde, var glad for at en tog sig af en. Jeg har kun set som undtagelser, det man vil kalde de bedre stillede. Det var givet, der var det, man vil kalde social slagside. Jeg vil gætte på, at det var dem, man ville karakterisere som middelstanden, hvis du deler på den led. Jeg kan da godt huske undtagelserne, men det var bestemt noget, man så talte rigtigt voldsomt om. På samme måde som med de kønneste piger. Det var meget sjældent, det var en rigtig køn pige, og så var man jo virkelig lamslået.«

Tyskerpigerne var altså en særdeles sammensat gruppe. Fra de hel- og halvprostituerede, over en gruppe der måske i løbet af krigen havde et par tyske kærestes, altid en ad gangen, og som havde lyst til lidt eventyr, den lettere adgang til cigaretter, strømper osv., som synes de tyske soldater var meget mere galante end de danske mænd eller som havde svært ved at få en dansk kæreste, til den gruppe kvinder for hvem det var en alvorlig forelskelse, der enten endte med ægtskab og bosættelse i Tyskland efter krigen eller blev afbrudt af, at manden faldt ved fronten. Eller også kunne forholdet ikke realiseres i krigsafslutningens ragnarok. Politiske sympatier for nazismen havde de færreste.⁶⁾ Men hvorfor har billedet af tyskerpigerne som enten luderer, den dumme eller den grimme været så stærkt forenklet grænsende til det ukorrekte?

Historiebøgernes tyskerpiger

Fælles for efterkrigstidens sparsomme fremstillinger af tyskerpigernes historie er, at de stort set alle bygger på de to samme kilder. Den ene er en

sociologisk undersøgelse af tyskerpiger foretaget af lægen Grethe Hartmann i årene fra 1944-46.⁷⁾ Den anden er en historie om en tyskerpige, som teologen og samfundsrevseren Hal Koch fremførte i en berømt artikel i 1947, hvor han kritiserede retsopgørets manglende humanisme og rettede et kritisk blik mod det samfund, der havde fostret de »grimme danskere« – dem der havde valgt den forkerte side.⁸⁾

Grethe Hartmanns grundige undersøgelse, »The Girls they left behind«, bygger på interviews af ca. 200 tyskerpiger. Hendes konklusioner er i store træk, at pigerne generelt havde meget lav egen social status (hvilket ikke behøvede at afspejle den familiemæssige baggrund), mange var ubegavede og en stor del levede et hel-eller halvprostitueret liv. Kun en lille gruppe havde politiske sympatier for nazismen. Den gruppe af tyskerpiger, som blev undersøgt, var imidlertid overhovedet ikke repræsentativ. De tyske soldater blev jævnligt undersøgt for kønssygdomme og skulle opgive mulig smittekilde, hvis de var syge. Hartmanns undersøgelse bygger alene på sådanne kvinder, der var blevet opgivet som mulig smittekilde og derfor måtte møde op på en kønssygdomsklinik. Andelen af letlevende og prostituerede kvinder, og således også socialt ringe stillede, måtte selvsagt blive stor. Og havde en tysk soldat en forlovet dansk kvinde, ville han gøre sit for at opgive en af de prostituerede for ikke at skade sin kæreste. Konklusionerne må nødvendigvis blive særdeles skæve.

Det stort set samme billede tegner Hal Koch. I artiklen omtaler han en tyskerpige, der efter en hård medfart i majdagene får besøg af en læge i fængslet. Han konstaterede, at hendes intelligensudvikling var som et 4-5 års barn, hendes sociale baggrund helt igennem elendig, og at hun levede af prostitution. Denne historie er genganger i mange af besættelsehistoriebøgenes sparsomme omtale af tyskerpigerne.

Det er selvfølgelig sympatisk, at man på denne måde sikkert har ønsket at kritisere behandlingen af disse kvinder. Men denne karakteristik af tyskerpigerne er samtidig også bekvemmere og nemmere at leve med, end hvis det drejer sig om en stor gruppe og nogenlunde gennemsnitligt udsnit af den danske kvindelige befolkning. Og det er der meget, der tyder på de var.

Holdningen til tyskerpigerne.

Tyskerpigerne blev under besættelsen mødt med accept i visse miljøer, med overfald og afstraffelser men mest med isolation – den kolde skulder. Der var stor forskel på, om det var i krigens første år, hvor samarbejdspolitikken og værnemageriet blomstrede, og hvor modstanden i befolkningen var særdeles svag, eller om det var i afslutningen af krigen. Da har det

været klart for de fleste, at flertallet af den danske befolkning på en eller anden måde støttede modstanden mod værnemagten. Lokalmiljøets syn på pigerne var også forskelligt alt efter, om det f.eks. var i en vestjysk by, hvor store dele af lokalbefolkningen arbejdede på befæstningsanlæg for tyskerne, eller det var i en af de store byer, hvor værnemagten mest manifesterede sig som magtopbud i gaderne. Holdningerne til pigerne kan aflæses i de personlige beretninger, i overfaldene samt i den legale og illegale presse.

Jørgen fra Roskilde fortæller : »Jeg synes nok, der skete en kraftig opblusning i takt med, at krigen lakkede mod enden. Især fra 43. Fra den tid er det helt sikkert, at der kom en meget skrappere holdning også til feltmadrasserne. Jeg tror nok, at ubestridt på etteren, der kom stikkerne. Stikkerne var jo det mest forkastelige, vi havde. Så rangerede de (tyskerpigerne) umiddelbart efter. De var medløbere. Vi beskyldte dem for meget mere, end der nu var baggrund for. Vi var ikke i tvivl om, at de jo var sådan nogle seksuelt afsporede, nogen som havde tilfredsstillelse specielt ved at omgås tyskerne. Men jeg er 99% sikker på, at vi var helt sikre på, at var de ludere, så var de også stikkere. Det var en holdning. Jeg tror, det var meget overdrevent. Jeg tror, det var mere undtagelsen, hvis de også var stikkere. Nogle har selvfølgelig været det, men alle kunne jo ikke omgås SS-folk. Men dengang var vi sikre på de udgjorde en sikkerhedsrisiko. De var så blåstemplede, forkerte, så det var dem, man skulle passe på. Men alle mellemtonerne tror jeg, man tog meget lidt hensyn til. Og der behøver jo ikke meget fantasi til for at forestille sig, hvor hurtigt det kunne kommunikerer videre, hvis man ville.«

Overfald og afstraffelser af pigerne forekom under hele besættelsen, især i de tilspidsede situationer under Augustoprøret i 1943 og Folkestrejken i 1944, men mest i befrielsesdagene. Jørgen fortæller, at han flere gange blev opfordret til at deltage i en afstraffelse. »Og jeg har endda, skal jeg sige, været indbudt til sådan nogle afstraffelser. Dengang havde jeg ikke spor lyst til det. Jeg ved ikke, om det var en slags fejhed, eller hvad der var mine bevæggrunde. Måske har det også været en smule mental modvilje mod at deltage i sådan noget. Altså ungdommen har vel altid haft sådan en klikedannelsestendens. Vi havde det mere under krigen. Det gjorde jo meget mere indtryk, end man forestiller sig i dag. Dette, at man har en fælles fjende, giver et meget bedre sammenhold. Ingen tvivl om det. Vi havde langt færre muligheder for at få brugt vores eventyrtrang. Vi kunne gå i Bjergteatret på Skt. Jørgensbjerg for 35 øre på plydssæder om søndagen og se Robin Hood, eller hvad det nu var. Men det var jo ikke det samme, som hvis man kunne planlægge, at nu skulle tyskerluderen

Gerda, eller hvem det nu var, nu skulle hun altså også klippes på lørdag. Der har jeg altså selv vejet udenom. Det var noget man aftalte. Og så blev det jo tit hjulpet af, at hvis der havde været en kontrabølge, og tyskerne havde fanget en sabotør, så var det ligesom, at så skulle der også ske noget for de andre til gengæld. Jeg tror, at flertallet fandt, det var helt naturligt, at man lavede den der afstraffelsesform. Og især som jeg siger i den senere tid, hvor holdningen blev tegnet væsentligt mere op. Til at begynde ry-stede man bare lidt på hovedet og konstaterede, at sådan var det nu engang. For det var jo ikke så kriminelt på det tidspunkt.«

ROSKILDE TIDENDE

af Ugers Fri- og Højtlige set daaget til at afvise Modstandsbewegelsen paa under 100 kg i Forvele af stende Uge.

adt med Undskyldning beklagelig Forveksling.

af de anholdte Lørdag Eft- dag, Proprietar Jørgen- Viseholm, Snoldelev, der heudet af Frihedskæmpere og til Afhoring paa Ting- og thuset, blev efter endt Af- g og nøjere Undersøge- lassadt med Undskyldning en beklagelig Forveksling, var sket. Amtsledelsen op- i Dag, at man havde lo- tioner af en saadan Art fra ellige Mennesker, at man e formode. Jørgensen var emager og narvenlig. For- ngen er imidlertid sket med rson, der tidligere har væ- sa Gaarden.

I et Tilfælde som her bør des Vedkommende uskuldig nkte fold Honorar, udtaler kommandør Vagn Mourid-

GREVE

paa Geddesdal.
der Aage Nielsen og Hustru
sind den 10. ds. leje 30 Aars

Selvtægt overfor tysksindede vil ikke blive taalt.

Opraab fra Modstandsbevægelsen gennem Højttalervognen i Eftermiddag.

Roskilde.

Politets Højttalervogn vil i Et- termiddag i Roskilde rundkaste en Meddelelse fra Modstandsbe- vægelsen med følgende Ordlyd:

„Befolkningen advares mod Overgreb paa de Personer, der mistænkes for landsjendtlige Handlinger. Saadanne Overgreb vil ikke blive taalt, og de skyldige vil blive draget til Ansvar.“

Baggrunden for denne Medde- lelse maa antages at være et voksende Antal Tilfælde af Selv- justits overfor især Tyskerpiger, der er blevet malet med rød Ma-

ling i Hovedet, har faaet Haaret klippet af osv. Modstandsstyrkens Patrulje maatte saaledes i Gaar ved 20-Tiden tage en yngre Kvinde i Graabrødrestrede i Beskyt- telsesarrest, da der ud for hendes Bopæl var forsamlet mange Hun- drede hujende Mennesker. Døren til hendes Lejlighed var blevet brudt op, og Kvinden klippet paa sin egen Bopæl. Paa Vej til Arris- ten hævdede hun, at hun ikke havde plejet Omgang med Tysker- ne siden 1941. Hun havde en 4- aarig Dreng med en Tysker. Hen- des Forhold vil nu blive under- søgt.

Kapitu

10 Millioner

Tyskland kapitulerede er endi. Overgivelsen for- der er General Eisenhows Radio gav Storamiral D. Ca. 10 Millioner Tyskere leje som Krigslanger.

Dönitz holdt en Tale Situationen lige i Øjnene heden. Han pointerede, at højeste Lov, at Respekten hellig som Nationens Ma vendes til Forsoning.

Nazipartiet

Admiral Dönitz udtalte i et forevundet Det lodes ikke Parti. Det afbrydes af Benn Rigsregering, jeg har afbrudt. Premierminister Churchill

Bomberegner over

Denne artikel bragtes i Roskilde Tidende 9. maj 1945.

Tyskerpigerne i befrielsesdagene.

I befrielsesdagene arresteredes ca. 300 mennesker i Roskilde. De fleste var HIPO-folk, stikkere, værnemagere, feltmadrasser og personer, hvis poli- tiske overbevisning gav anledning til nærmere undersøgelse. Kartoteket over landsforræderne havde politiet, mens det var under jorden, udarbej- det sammen med Frihedsrådet. Det rummede ca. 150 mennesker i Roskil- deområdet. Om divergensen mellem kartotekets og de arresteredes antal skrev Roskilde Tidende 12. 5. 45 : »Når der er anholdt omtrent dobbelt så mange, skyldes det en række anmeldelser i opgørets time, hvoraf mange

har vist sig svage, enkelte vel nok også fremkommet af privat hævnthørst, men der vil nu – også fra vor side – blive gjort skridt til den pålideligst mulige sondring mellem virkeligt skyldige og personer, der alene af politiske eller private grunde er blevet interneret uden tilstrækkeligt grundlag. Af de oprindelige 150 personer mangler endnu anholdelse af nogle. Af de øvrige er de fleste tyskerpiger, løsladt igen, ligesom folk, der alene er nazister, er løsladt.« De arresterede blev interneret på Roskilde Private Realskole, Ting- og Arresthuset og en stor gruppe kvinder på Brandstationen.

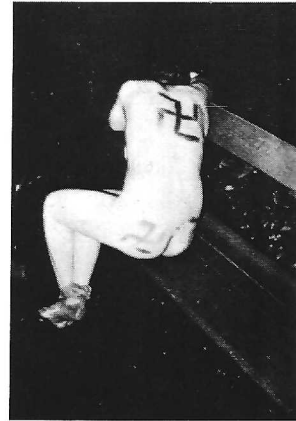
Jørgens gruppe havde bevogtnings- og arrestationsopgaver i befrielsesdagene. Han fortæller : »Befolkningen var med til at piske stemningen op. Enten var man pro eller contra. Og så skulle der altså ske noget afløb fra de her 5 års frustationer. Og så var der jo næsten ikke et mere taknemmeligt emne (end tyskerpigerne, min anmærkning). Jeg kan da huske forskellen, og det må jeg da nok lige nævne, forskellen på den respekt vi trods alt udviste overfor nogle af de lidt højere rangerende HIPO-folk og Sommerfolk. Vi havde jo notabiliteter siddende på Roskilde Ting- og Arresthus. Jeg kan huske en af dem, ... Men på samme måde som jeg er sikker på, at en officer altid vil udvise en anden officer respekt, havde vi lidt af det samme over for dem, der havde stået på den anden side af plankeværket. Ham der måske kunne havde skudt os 8 dage før. Derimod pigerne, det var så uværdigt, det var så menneskeligt fornedrende. Det andet det var måske en mere forståelig handling. Lad det så være mere eller mindre forståeligt, så var det i hvert fald nemmere for os. Og når man så havde denne her oppiskede stemning, typisk flokmentalitet, og havde sagt, så er der hende Yrsa, Sorte Olga eller hvem det nu var, at nu skulle hun altså også have i morgen. Og man mente, man havde set hende der. Og hun var sådan og sådan. Så fandt man hende jo og mange flygtede jo eller gemte sig i de dage. Arrestationerne foregik helt rutinemæssigt. Det var bare at køre ud og hente dem. De første dage efter befrielsen hentede vi dem i bundter og kørte dem gennem byen, hvor de hylede og skreg, folk. Og det var jo ikke usædvanligt, at dem der var fangevogtere, eller hvad man skal kalde dem, at de klippede dem til folkets morskab, mens de stod på ladet. Det har jeg set.«

En afstraffelse i Roskilde maj 45.

Jørgen fortæller videre : »Men en af de episoder, der stadig står mejslet, det var i – sikkert en af de første dage – hvor vi efter aftræden havde besluttet, at nu var der altså lige en bestemt pige, vi lige skulle gøre noget med. Hende havde vi åbenbart opsparet et samlet had mod. Det skulle så

være en lille privat hævnaktion. Jeg ved ikke hvorfor. Sådan var det. Hun skulle ellers ikke interneres. Jeg husker ikke navnet. Men jeg husker huset, vi hentede hende i. Det var hos ... Og vi hentede hende og kørte hende ud i en afsidesliggende grusgrav. Og så pillede vi alt tøjet af hende, eller også lod vi hende selv afføre det. Tøjet kom af og hun stod splitternøgen, og så klippede vi hende skaldet. Totalt. Hun havde ellers et flot hår. Og så skete der for mig det groteske, at pigen udviste et mod, som vi ikke engang selv kunne have vist under lignende forhold. Selvfølgelig havde vi prøvet at aftvinge hende alle de tilståelser, som hun slet ikke havde at tilstå. Vi truede hende med både at skyde hende og partere hende, og hvad vi kunne finde på. Og ville da så også fortælle hende, at vi ville pine hende voldsomt. Vi har sikkert stået med brændende cigaretter og alt muligt uden dog at gøre brug af det. Men den psykiske terror – sådan en flok vilde

Denne fotoserie af en tyskerpiges klipning dukker op over hele landet – også i Roskilde. Billederne blev under besættelsen solgt illegalt og er vel nærmest blevet betragtet som halvpornografiske. Fotografierne stammer måske fra Odense og scenen givet konstrueret.

fyre – vi har vel været en 8-10 stykker fra en deling. Vi diverterede hende med skydeunderholdning. Det var grov psykisk terror. Og da viste hun sådan et fantastisk mod. Hun sagde, vi kunne da bare skyde hende, hun var fuldkommen ligeglad. Hendes kæreste var lige stukket hjem til Tyskland, og hun ville sikkert aldrig få ham at se mere. Og det gav jo ligesom et andet billede. For jeg tror, hun var bestemt ikke en af dem, der var halveller helprostitueret. Hun havde fundet sig en tysk ven. Og for hende var det lige så naturligt, som hvis han havde været dansk. Hendes mod, det gjorde altså et indtryk. Fordi jeg tror, vi var nogle stykker, som blev klar over, at det var vist lige at gå over stregen. Hvad vi gjorde ved hende til sidst, det husker jeg ikke. Om vi efterlod hende derude, det har været det mest sandsynlige. Jeg tror det tog 1½ time. Det har det helt afgjort taget. Jeg tror hun senere tog til Tyskland.«

Folkestemningen

Når sådanne klipninger og afstraffelser af tyskerpigerne er blevet forklaret i efterkrigstiden, er der almindeligvis blevet henvist til »folkestemningen«. Denne folkestemnings oprindelse, dynamik, acceleration og indhold er imidlertid aldrig bleve gjort til genstand for nærmere udforskning. Et faktum er imidlertid, at en sådan folkestemning, som grupper af afstraffere kunne agere i, ikke dumper ned fra himlen. Og i den sammenhæng er det vigtigt at se på, hvordan de traditionelle opinionsdannere forholdt sig.

Den legale presse var under krigen underlagt censur, og kunne derfor ikke åbent kritisere omgang med tyskere. Afstraffelserne måtte ikke omtales, for det vidnede om modstand mod besættelsesmagten. Men umiddelbart efter befrielsen er der mange eksempler på, at pressen er med til at piske stemningen op. Radioreportager, lister og billedserier af internerede og afstraffede gav klipningerne og overfaldene et skær af en legalitet. I Roskilde trykte aviserne Roskilde Tidende og Dagbladet også lister over de ca. 300 personer, der blev interneret i befrielsesdagene. Roskildes aviser bar dog præg af besindighed, og man gjorde klart den 9. maj, at »enhver har naturligvis lov at have sympatier og overbevisninger, der vel er stridende mod dansk ånd, når blot disse anskuelse ikke har ført personen ud i virksomhed, der må betegnes som forræderisk og landsskadeligt. Derfor må det antages, at en stor del af dem, der har fraterniseret med tyskerne, efter undersøgelserne igen løslades, og altså slipper med den straf, anholdelsen og offentliggørelsen af navnet har været. De fleste »feltmadrasser«, der kun har hengivet sig til en nedværdigende omgang med besættelsesmagten, er således taget under anholdelse, hovedsagelig i beskyttende hensigt.«

I de advarsler og lister, som den illegale presse landet over trykte over folk, der var mistænkt som stikkere, værnemagere, nazister osv. var tyskerpigerne også iblandt. Det var under rubrikker som »Gabestokken«, »Damesiden«, »Den sorte bog«, og i mange af bladene opfordredes befolkningen til at afstraffe pigerne, mens enkelte dog tog direkte afstand fra sådanne handlinger. De lokalt producerede illegale blade i Roskilde trykte også sådanne oplysninger. Her er et par eksempler. I »Kampens Vej« august 1943 stod der under rubrikken »gabestokken«: »Tillige nævner vi (navn, adresse) som en af byens borgerdøtre, der er temmelig intim med tyskerne. Det samme gælder (navn, adresse). Og videre (adresse) bor der et fruentimmer ved navn (navn), enke efter (navn). Hun har det vældig sjovt med (navn)'s gode kunder, Værnemagten.« Roskilde-Kurieren skrev f.eks. i den første udgivelse april 1944 under overskriften »Forberedelse til regnskabets dag«: »(navn, adresse) har ligesom veninden (navn, adresse) lidt for intim forbindelse med værnemagtens medlemmer«. Og i et senere nummer: »(navn, adresse) tør ikke vise sig i Roskilde sammen med tyskere, men kører i stedet ud på landet med dem. Hun er set med de grønne bl.a. i Havdrup og Skensved«. Og det sidste eksempel fra Roskildekurieren juli 1944: »Et lille pikant spørgsmål. Nemlig til frk. (navn) ansat hos (navn, adresse). Hvad mon Deres kæreste ville sige, hvis han fik at vide, at De omgås tyskere?« Ingen af de lokale illegale blade opfordrede dog til at afstraffe pigerne.

Det gjorde imidlertid nogle af de store centralt producerede blade, som også blev distribueret i Roskilde og derfor var en del af den illegale offentlighed i byen. Således skrev Frit Danmark juni 1942: »Overalt træffer vi forræddere af begge køn. Såkaldte danske mænd i tyske uniformer og såkaldte danske piger i armene på tyske soldater. Vi må se sandheden i øjnene og indrømme, at tøsernes optræden er udtryk for en forfærdende moralsk råddenskab. Dersom det ikke var så oprørende ville man være mest tilbøjelig til at trække på smilebåndet ad de jammerlige hundyr, som vi nu ser trække rundt med de tyske »sheiker.« Det er derfor også forfriskende at høre hvorledes raske unge mænd har behandlet den slags tøse. Vi har egentlig kun en indvending overfor den foretagne afstraffelse: det er for billigt at lade dem slippe med tabet af håret. Hvis så endda tøsernes adfærd kun gik ud over dem selv, men følgerne af disse forhold bærer desværre frugt i uhyggelig grad. Denne yngel kommer vi andre til at forsørge, for med den mangel på moral, tøserne idag afslører, tør det ikke forventes, at de vil underholde sig selv og deres afkom.« Herefter omtales tøserne som smittebærere for kønssygdomme, fnat og lus, og artiklen afslutter med følgende opfordring: »Vi kan ikke andet end at højagte den

regnerske, der fornylig fik fængselsstraf for at have forulempet nogle af disse individer, og vi opfordrer til at følge hendes eksempel.»

Sådanne artikler og propaganda har selvfølgelig været med til at piske stemningen op, og at modstandsfolk også deltog i afstraffelser af tyskerpigerne både under besættelsen og befrielsen er beviseligt. Omvendt er der også mange beretninger om, hvordan modstandsfolk lagde sig imellem en ophidset folkemængde og en tyskerpige, der var i færd med at blive klippet. Modstandsbevægelsens ledelse tog ligeledes kraftigt afstand fra klippingerne og afstraffelserne. I Roskilde udsendte Frihedsrådets lokalkomiteé den 29. april et opråb til befolkningen. Opråbet indeholdt en advarsel mod enhver form for selvtægt overfor tyskere og landsforrædere og forhånelse overfor de kapitulerede. »Vi må optræde, som det er et frit og civiliseret folk værdigt«, som der stod. Men at opfordringen ikke blev fulgt vidner både Jørgens beretning om samt det forhold, at modstandsbevægelsen i Roskilde den 9. maj fra politiets højttalervogne måtte rundkaste følgende meddelse : »Befolkningen advares mod overgreb overfor de per-

Det var de færreste afstraffelser af tyskerpiger, der blev så offentligt kendte som en gruppe frihedskæmpers kollektive aktion mod 20 formodede tyskerpiger i maj 1945 i Rønne. Kvinderne blev bragt til forhør på Hotel Dana, hvor maskerede frihedskæmpere kronragede dem. Dagen efter blev de fotograferet og ført gennem Rønnes gader. Aktionen blev kendt over hele landet, fordi et par af pigerens fædre rejste erstatningssag. Retssagen mobiliserede store dele af Bornholms befolkning til støtte for frihedskæmperne. Man samlede under mottoet: »De klippede, vi jubled«. Frihedskæmperne slap med små bøder, og dommens begrundelse herfor var, at kvinderne ved deres adfærd selv måtte bære en del af ansvaret for afstraffelserne.

soner, der mistænkes for landsfjendtlige handlinger. Sådanne overgreb vil ikke blive tålt, og de skyldige vil blive draget til ansvar.« Dagbladene omtalte denne opfordring. F.eks. skrev Dagbladet 9 maj: »Der har i det sidste par dage fundet flere tilfælde af selvtægt sted i Roskilde. Det er især gået ud over kvinder, der har stået i forbindelse med tyskerne. Der er flere eksempler på, at kvinder er blevet klippet, og et par har fået overmalet håret. Sådanne selvtægtshandlinger kan modstandsbevægelsen ikke tolerere.«

Jørgen fortæller også om, hvordan den lokale modstandsledelse tog afstand fra afstraffelserne. »Det var folk (Frihedsrådets lokalkomiteé og andre ledende modstandsfolk, min anmærkning), der ofte havde en høj uddannelse og moralsk habitus, og de sørgede for, at vi faktisk fik lagt låg på vores aggressioner og lyst til at vise dem. Jeg kan huske, at vi ved morgenappeller, vi havde, inden vi skulle i felten om morgenen, da kom der nogle kraftige henstillinger, at nu skulle det foregå værdigt, at man ikke lavede selvtægt. I dag fortryder jeg det. Det var uværdigt, og set med de øjne i dag, da fatter jeg ikke, at jeg har villet være med. Det er ikke sådan en dum undskyldning. Jeg kunne jo se, at der var andre, der var langt, langt mere aggressive. Det var ligesom opsparet hævnlyst, der skulle kvitteres for.«

Hvorfor var tyskerpigerne så forhadte?

Roskildes illegale blad »Budstikken«, Daglig Information, skrev i april 45 om nogle af »Vore mest slimede landsforrædere«: »Et gammelt ord siger, at når en kvinde er gemen, så vil hendes gemenhed altid gå langt ud over, hvad en mand kan præstere i den retning.« Hvorfor var tyskerpigerne så forhadte, hvordan kan man forklare og forstå, hvorfor de blev afskyet og straffet hårdere i forhold til så mange andre af dem, der i det små havde valgt »den forkerte side.« Jørgen synes også, det er svært at forklare, men nævner både, hvordan den opsparede angst og rastløshed måtte have en kulmination og »at man heller ikke skal se bort fra det mere pikante ved disse former for afstraffelser«. Om afstraffelsesmetodernes karakter siger han: »Vi havde ikke haft mere raffinerede måder at gøre det på. Og så var det jo allerede under krigen, at man visse steder foretog disse afstraffelser og gjorde så galt det, at man rullede dem i tjære og i fjer. Og det var jo Middelaldermetoder. En af de måder man fratager en kvinde hendes kvindelighed på, det er ved at klippe håret.«

Afstraffelsesformen havde en åbenlys seksuel karakter og havde samtidig den effekt, at den kom til at virke som en brændemærkning. Det tog jo sin tid før håret voksede ud.

Hvad var det kvinderne havde forbrudt sig mod? Ved at forelske sig i en

tysk soldat eller vælge at omgås tyske soldater brød kvinderne selvfølgelig med solidariteten i den del af samfundet, der enten aktivt bekæmpede besættelsesmagten eller blot gav den en kold skulder. For dem der levede i angst for at blive opdaget, fordi de var involveret i illegalt arbejde, hvis nærmeste måske var under jorden eller sendt i KZ, var det selvfølgelig en utrolig provokation og belastning at se danske piger i armene på den forhadte værnemagt. Men huskes skal, at i krigens første år var opslutningen bag samarbejdspolitikken stor, og det var småt, meget småt med modstanden. Den officielle danske politik indebar blandt meget andet et intenst økonomisk samarbejde med værnemagten. Det danske politi medvirkede som helhed aktivt i eftersøgningen af danske sabotører. Frikorps Danmark havde en de facto godkendelse. Der blev ydet økonomisk og politisk tilskyndelse til at tage arbejde i Tyskland. Så skridtet til at drive omgang med tyskere har især i krigens første år og i visse miljøer og egne af landet ikke været så stort at tage.

Hvilken fare udgjorde tyskerpigerne for modstandsbevægelsen? Ligger årsagen til holdningen til tyskerpigerne i, at de kunne være stikkere, bevidst eller ubevidst? At de afsagte domme efter krigen ved vi, at det kun har været en forsvindende lille del af kvinderne, der var egentlige stikkere. I alt blev 347 kvinder straffet for angiveri⁹⁾. Men historien må selvfølgelig ikke ses i bakspejlet. Stikkerrisikoen må vurderes efter, hvordan det måtte opfattes under krigen. Langt de fleste piger kom sammen med menige soldater, der ikke var specielt ansporet til at arbejde efterretningsmæssigt. Anderledes stiller det sig selvfølgelig for officererne. Den illegale presse omtalte stikkerne selvstændigt og omtalen af tyskerpigerne indebar oftest ikke advarsler om deres mulige angiveri. Hertil kommer, at interneringerne af tyskerpiger i befrielsesdagene af modstandsbevægelsen generelt blev opfattet som beskyttelsesinterneringer og altså ikke som arrestationer med henblik på forhør om muligt angiveri. Disse forhold danner tilsammen et billede af, at tyskerpigerne ikke almindeligvis betragtedes som egentlige stikkere.

Det var altså ikke kun den nationale modstand mod besættelsesmagten, kvinderne forbrød sig mod. Det var også den herskende kønsmoral. Der skete en sammenblanding af det kvindelige, det seksuelle, det amoralske, det unationale og det fjendtlige. I krigstider er det traditionelt kvinder og børn, der først og fremmest skal beskyttes. Når disse kvinder så af fri vilje vælger at omgås fjenden, så er det nok noget af det mest provokerende. Tyskerpigerne blev med deres åbenlyst udstillede seksualitet et nemt offer for den blanding af længe undertrykt had, frustrationer, glædesrus, hævnlyst og dårlig samvittighed over en måske ringe egen ind-

sats mod besættelsen – det man tilsammen karakteriserer som folkestemningen i befrielsesdagene.

Tyskerpigerne blev en slags syndebukke. Noget af den radikalisme, der lå i dele af modstandsbevægelsen og i folket og som udløstes i befrielsesdagene, og hvis indhold var ønsker om et samfund med et anderledes og bedre demokrati og social fordeling blev i sådanne tilfælde ledt over i destruktive baner, hvorved opmærksomheden blev vendt bort fra et opgør med de store værnemagere, det politiske system og de såkaldte gamle politiske partier.

Noter:

- 1) »Matador« afsnit 15, 16, 17 og 18. Første gang sendt i DR 1980.
- 2) »Matador« afsnit 18.
- 3) Ditlev Tamm, »Retsopgøret efter besættelsen«, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2. udgave, bd. 1 side 162.
- 4) Beretningerne er anonymiseret.
- 5) I Norge fødtes ifølge Riksarkivet ca. 9000 norsk-tyske børn under krigen. Norske forskere har ved sandsynlighedsberegning anslået antallet af norske tyskerpiger til at være mellem 30.000 og 40.000. Sigurd Senje, »Dømte kvinder«, Pax Forlag, Oslo 1986 og »Kontrast« nr. 2/3 1986, Oslo.
- 6) Typologiseringen af tyskerpigerne vil blive mere nuancerede som forskningen i emnet skrider frem. Men allerede kan tilføjes følgende typer : kvinder der arbejdede for værnemagten eller færdedes i tyske miljøer eller havde tysk familie, kvinder med nazistiske sympatier, kvinder der var stikkere, kvinder der havde svært ved at få danske kærester og veninder og socialt velstillede kvinder der havde omgang med tyske officerer.
- 7) Grethe Hartmann, »The Girls they left Behind«, Munksgaard 1946.
- 8) Hal Koch. »Om ansvar« i tidsskriftet »Frie Ord«, 1947. Her fra »Kulturdebat 1944-58«, Gyldendal 1958, side 26-27.
- 9) Ditlev Tamm, »Retsopgøret efter besættelsen«, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1985, 2. udgave, bd. 2 side 776.